

dzięki różnym formom twórczości literackiej, dziedzictwo Wileńszczyzny przetrwało na Warmii i Mazurach próbę czasu i oparło się ograniczeniom cenzuralnym oraz zmianom w literackich prądach ideowych.

Sesję „Siedemdziesięciolecie przybycia Polaków z Wileńszczyzny na Warmię i Mazury” zamknęło wystąpienie dr. Bogusława Rogalskiego *Dyskryminacja polskiej mniejszości narodowej na Litwie w latach 1991–2015*. Dr Rogalski – doradca w Parlamencie Europejskim, znający doskonale stosunki polsko-litewskie, zapoznał zebranych z formami i rodzajami dyskryminacji mniejszości polskiej na Litwie, nawiązując jednocześnie do przykładów z historii przedwojennej Litwy. Jego wystąpienie z pewnością pozwoliło na uzmysłowienie sobie, w jak trudnej rzeczywistości przychodzi funkcjonować mniejszości polskiej obecnie zamieszkującej Wileńszczyznę.

Po wystąpieniach prelegentów odbyła się dyskusja. Uczestnicy i goście podkreślili wysoki poziom merytoryczny zaprezentowanych referatów. Uznali również, że problematyka wzajemnych relacji na linii Wileńszczyzna–Warmia i Mazury wymaga dalszej analizy naukowej. Sesję, krótkim wystąpieniem, zamknął przedstawiciel komitetu organizacyjnego – dr hab. Andrzej Szmyt, prof. UWM – dziekan Wydziału Humanistycznego. Po oficjalnym zakończeniu spotkania nie zabrakło rozmów kularowych, co świadczy o zainteresowaniu tą tematyką i potrzebie organizacji kolejnych tego typu przedsięwzięć.

Krzysztof Leszek

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA *PARADOKSOLOGIA W STAROŻYTNOŚCI I ŚREDNIOWIECZU*

Konferencja *Paradoksologia w starożytności i średniowieczu*, która miała miejsce w Olsztynie w dniach 16–17 czerwca 2016 r. dotyczyła zagadnień, definiowanych przez nowe, bardzo szerokie pojęcie – paradoksologia. Neologizm ten oznacza zainteresowanie tym, co niezwykle i niewytłumaczalne. Włączyć tu trzeba wszelkie *prodigia* i *mirabilia*, przepowiednie i cudowności, ale również niewytłumaczalne zjawiska ze świata przyrody czy astronomii. Wszystko to, czego ludzie nie zdołali pojąć, można uznać za przynależne do paradoksologii. Choć więc czasowo konferencja dotyczyła zjawiska ograniczonego do dwóch epok historycznych, jej obszar badawczy i naukowy był niezwykle szeroki. Dzięki temu mogła skupić reprezentantów wielu dziedzin humanistycznych: historyków, filozofów, religioznawców, kulturoznawców, literaturoznawców, filologów klasycznych. Odpowiedni wydaje się wybór staro-

żytności i średniowiecza jako ram chronologicznych konferencji. Epoki te bowiem obfitowały w opisy wszelakich niezwykłości, co można wiązać z niezajomością ogromnych obszarów świata, jak również często niewystarczającą wiedzą i doświadczeniem własnym ówczesnych badaczy i encyklopedystów. Ponadto niezwykle zrytualizowane religie starożytności i często nasycone jeszcze nimi chrześcijaństwo średniowiecza sprzyjały wierze w nadprzyrodzone i niewytłumaczalne, czego przykładem może być choćby przeswiadczenie o mocy gwiazd i komet.

Pomysłodawcami i organizatorami konferencji byli dr hab. Miron Wolny i dr Małgorzata Chudzikowska-Wołoszyn, pracownicy Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W konferencji wzięło udział dwadzieścioro troje uczestników – głównie doktorów i doktorów habilitowanych. Uczestnicy reprezentowali liczne uczelnie polskie: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Wrocławski, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie, Społeczną Akademię Nauk w Łodzi, Uniwersytet Śląski w Katowicach oraz Uniwersytet Jagielloński. Obrady trwały dwa dni, 16 czerwca odbywały się w jednej sekcji, 17 zaś – w dwóch.

Konferencję zainaugurowały powitalne wystąpienia prorektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, prof. dr hab. Grzegorza Białuńskiego, Prodziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, dr. Krzysztofa Łożyńskiego, oraz dyrektora Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, dr. hab. Jana Gancewskiego, prof. UWM. Kilka słów do zgromadzonych w imieniu organizatorów konferencji skierował także dr hab. Miron Wolny. Następnie rozpoczęły się całodzienne obrady, którym przewodniczyli w godzinach od 10.00 do 13.30 dr hab. Jan Gancewski, prof. UWM, zaś od 15.00 do 19.05 dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL.

Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Marek Wilczyński z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie z referatem *Prodigia i czynności magiczne w kronikach i dziełach historyków późnorzymskich V i VI wieku*. Podany temat referent przygotował głównie w oparciu o dzieła pisarzy chrześcijańskich, takich jak Prokopiusz z Cezarei, Wiktor z Wity czy Hydacjusz z Aquae Flaviae. Przedstawił on stanowiska zajmowane przez chrześcijańską elitę późnoantyczną wobec takich kwestii, jak przepowiadanie przyszłości, czynności magiczne czy niewytłumaczalne zjawiska, jak np. pojawiające się na rybach hebrajskie litery czy krew tryskająca z ziemi. Ponadto podał i omówił przykłady zabiegów magicznych, stosowanych przez chrześcijan, często nieświadomych charakteru swoich działań. Dr hab. Anna Ryś, prof. UG, wygłosiła referat pt. *Aetyt – dzieje magicznych*

i medycznych właściwości kamienia, przedstawiając szczegółowo właściwości aetytu, zwanego również kamieniem orlim, a także wskazując na możliwe przyczyny przypisywania mu przeróżnych zalet, wśród nich usuwanie niepłodności, zarówno u kobiet, jak i u zwierząt płci żeńskiej. Na uwagę zasługuje prześledzenie i omówienie historii aetytu wstecz – aż do legend starożytnej Mezopotamii.

Z referatem *Bazyliszek – rozwój legendy* wystąpił dr Krzysztof Morta z Uniwersytetu Wrocławskiego, skupiając się na ewolucji cech bazyliszka w literaturze antycznej. Na ich przykładzie pokazał m.in. brak u niektórych pisarzy niezwykle popularnej cechy zamieniania ludzi w kamień. Najszerzej została omówiona zdolność *rumpit saxa* – rozłupywania skał za pomocą oddechu i wzroku, przypisywana temu stworzeniu jedynie przez Pliniusza. Dr Morta w przekonujący sposób wyjaśnił możliwe przyczyny powstania tego zapisu. Pierwszym wystąpieniem, umieszczonym chronologicznie w średniowieczu, był referat *Monstra w dekoracjach średniowiecznych katedr i literaturze* dr hab. Joanny Godlewicz-Adamiec z Uniwersytetu Warszawskiego, który rozpoczęło omówienie najczęściej pojawiających się w średniowiecznych legendach monstrów, takich jak mandragory, wilkołaki czy syreny. Dużo uwagi referentka poświęciła Meluzynie – kobiecie z węzową połową ciała, a następnie omówiła przypadki występowania monstrów w zabytkach kościelnych i najprawdopodobniejsze przyczyny ich popularności. Jako kolejny prelegent wystąpił dr hab. Piotr Kochanek, prof. KUL z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z referatem *Gog i Magog w kartografii średniowiecznej i wczesnonowożytnej*. Zaprezentował na przykładzie map średniowiecznych symbolikę Goga i Magoga, ale również występujących razem z nimi motywów *inclusae nationes* i *Portae Caspiae*. Przedstawił także drogę ewolucji powyższych motywów. Ostatnią prelekcję w sekcji prowadzonej przez dr. hab. Jana Gancewskiego wygłosiła dr Małgorzata Chudzikowska-Wołoszyn z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z tematem *Encyklopedyczne mirabilia aquarum Rabana Maura (ok. 780–856). Egzemplifikacja na podstawie rozdziału De piscibus VIII księgi De universo*. Przedstawiła postać Rabana Maura i historię jego największej pracy, *De universo*. Omówiła szczegółowo przypadki niezwykłych ryb, pojawiających się w tej księdze w rozdziale *De piscibus*. Wskazała na niezwykłości zawarte w opisach tych zwierząt.

Drugą część obrad, pod przewodnictwem dr hab. Piotra Kochanka, prof. KUL, rozpoczęło wystąpienie dr hab. Joanny Komorowskiej z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, na temat *Natura, typologia i znaczenie komet w astrologii greckiej*. W wystąpieniu znalazł się zarówno dokładny opis rodzajów komet, jakie wyszczególniali starożytni, ale również liczne przykłady interpretacji pojawienia się komety, jakie można znaleźć u pisarzy antycznych. Warto dodać, że referentka korzystała przy tym ze źródeł zarówno naukowych, jak traktaty Ptolemeusza, ale również poetyckich, czego przykładem są opisy komet autorstwa Maniliusza. Kolejna

prelekcja, pod tytułem *Krwawe prodigia w Italii i Rzymie (218–216 p.n.e.) – zwiastuny śmierci i klęski?* została wygłoszona przez dr. hab. Mirona Wolnego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W szczegółowy sposób zostały omówione przykłady prodigiów związanych z krwią, takich jak krwawiące posągi czy tarcze oraz rzeki zabarwione krwią, które obserwowano w Italii w tym okresie. Dr hab. M. Wolny wskazał na wieloznaczność interpretacyjną owych wróżb, mogących dla Rzymu zwiastować zarówno klęskę, jak i zwycięstwo. Dr Agnieszka Witczak z Uniwersytetu Gdańskiego mówiła na temat *Examen apium, czyli pszczele prodigia u Juliusza Obsekwensa*. Referat oparty został na dwu przykładach pojawienia się roju pszczoł zapisanych przez Obsekwensa w *Liber prodigiorum*, spisie prodigiów Liwiuszowych. Na ich podstawie dr Witczak przedstawiła i oceniła możliwe znaczenia i interpretacje wystąpień *examen apium*, opisanych w starożytnej literaturze. Prof. dr hab. Agnieszka Kijewska z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie omówiła *De Visione Dei Mikołaja z Kuzy: paradoks jako metoda zbliżania się ku Bogu*. Za pomocą analizy tekstu Kuzańczyka referentka pokazała znaczenie paradoksu jako drogi poznania prawd boskich.

Dr hab. Adam Krawiec, prof. UAM z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w referacie „*Mirabilia Slaviae*”. *Niezwykłości Słowiańszczyzny w źródłach średniowiecznych* podjął próbę zaprezentowania pozycji *mirabiliów* słowiańskich wobec niezwykłości kultury łacińskiej i bizantyńskiej. Ponadto starał się określić, na ile cudowności tego obszaru kulturowego można uznać za oryginalne i niezależne od tych dwóch kręgów kulturowych. Dr Katarzyna Janus z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, wystąpiła z referatem „*Me dece ut dicam signorum nunc feritatem*”. *Proroctwa końca świata w dwóch przekazach średniowiecznych. Studium porównawcze*, który został oparty na dwóch anonimowych wierszach: jednym pochodzącym z hymnu liturgicznego, drugim zaś ze starodruku z 1505 r. Prelegentka przeanalizowała i zinterpretowała występujące w nich piętnaście znaków końca świata. Warto dodać, iż zaprezentowała własny przekład niektórych, nieprzetłumaczonych wcześniej partii tych tekstów. Ostatnim tego dnia wystąpieniem było *Mirabilia animalia w Nocach Attyckich Aulusa Gelliusza* dr Marii Piechockiej-Kłós z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Referentka omówiła i przeanalizowała trzy opowieści dotyczące niezwykłego zachowania zwierząt opisane przez Aulusa Gelliusza. Były to historia Bucefała, konia Aleksandra Macedońskiego, Ariona, mężczyzny uratowanego przez delfiny i przyjaźni lwa z człowiekiem o imieniu Androkles. Przedstawiła również znaczenie i cel, jakie – jej zdaniem – miało umieszczenie tych historii w *Nocach Attyckich*.

Kolejnego dnia obrady zostały podzielone na dwie sekcje. Pierwszej z nich przewodniczyła prof. dr hab. Agnieszka Kijewska, kolejnej zaś dr hab. Miron Wolny. Pierwszą sekcję rozpoczęła dr hab. Teresa Szostek z Uniwersytetu Wrocławskiego wystąpieniem *Animal homileticum*. Skupiła się na przykładach wykorzystywania zwierząt w kazaniach w formie metafor kwestii

ziemskich, ale również eschatologicznych. Zwróciła uwagę na występowanie zarówno zwierząt mitycznych, jak również całkowicie zwyczajnych, a także na okoliczności wystąpienia w wypowiedziach konkretnych stworzeń. *Wątki anegdotyczne i osobliwe w astronomicznym traktacie Jana z Głogowa (1445–1507)* omówił dr hab. Robert K. Zawadzki z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Traktat, o którym mowa w wystąpieniu to *Introductorium compendiosum in Tractatum sphaerae materialis Ioannis de Sacrobu-sto*, czyli *Zwięzłe wprowadzenie do Traktatu o sferze materialnej Jana z Holywood*. Prelegent skupił się na anegdotycznej stronie tegoż naukowego dzieła. W wystąpieniu przytoczył i omówił część niezwyklej historii z powyższego traktatu, w tym opowieść o podróżach Aleksandra Wielkiego i przyczynach wygnania Owidiusza. Dr hab. Zofia Wilk-Woś ze Społecznej Akademii Nauk w Łodzi przedstawiła referat „*Res prodigiosae in Polonorum regione*” – o rzeczach osobliwych w „*Rocznikach*” Jana Długosza, przytaczając liczne niezwykłości opisane przez Długosza w jego kronice, takie jak ziemia rodząca garnki czy liczne zjawiska astronomiczne, zwracając uwagę na to, jakie wydarzenia – zdaniem kronikarza – zapowiadały niektóre z tych znaków. *Fenomen trzech słońc w dobie średniowiecza. Sposoby opisu, interpretacje i konteksty* omówiła mgr Ewa Wielocha z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Opisała różne zjawiska dotyczące słońca odnotowywane w średniowieczu, skupiając się przede wszystkim na zjawisku trzech słońc. Ponadto przedstawiła najpopularniejsze interpretacje tego zjawiska, jakie pojawiały się w tekstach średniowiecznych. Jako ostatnia w tej sekcji wystąpiła mgr Ewa Nowak z Uniwersytetu Wrocławskiego z referatem *Mirabilia z Historii Brytów i początki cyklu arturiańskiego*. Referentka ukazała niezwykle zjawiska przyrodnicze z terenów Brytanii, opisane w *Historii Brytów*. Zaprezentowała również przyczyny, przez które autor, najprawdopodobniej Nenniusz, tłumaczył pochodzenie tych zjawisk jako boskich lub stworzonych przez Artura, legendarnego dowódcę Brytów, który z czasem stał się powszechnie znanym dziś Królem Arturem.

Obrady drugiej sekcji rozpoczęła mgr Edyta Gryksa z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach wystąpieniem *Mira et incredibilia w historiografii rzymskiej*. E. Gryksa korzystała z dzieł trzech historiografów: Liwiusza, Tacyty i Florusa. Opisała pojawiające się u nich niezwykłości, takie jak *omina*, *prodigia*, *portenta* czy *ostenta*. Referat *Astrologia jako starożytna metoda prognozowania gospodarczego* przygotował mgr Mateusz Langer z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Omówił on początki astrologii w Egipcie i Mezopotamii. Następnie podjął próbę ustalenia, czy mogła ona wywierać wpływ na przebieg procesów gospodarczych tych dwóch krain. Kolejnym prelegentem był mgr Maciej Wieniec z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, który w referacie *Cudowna wiedza niezwyklej ludzi w źródłach późnoantycznych* – skupił się na przypadkach pustelników, mnichów i ludzi otoczonych nimbem świętości, którzy mieli posiadać zdolności umysłowe, uważane przez współczesnych im za niezwykle. Autor referatu jako przy-

kłady niezwyklej wiedzy podaje m.in. wizje senne, zdolność przewidywania wydarzeń teraźniejszych i przyszłych, ale również takie cechy, jak niezwykle pamięć, przejawiająca się w zapamiętaniu całej Biblii przez osoby niepiśmienne. Z referatem *Niezwykłe czyny niezwykłych mężów – anegdotyczne paradoksy i paradoksalne anegdoty w biografii antycznej* wystąpił mgr Przemysław Chudzik z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, który oparł się na anegdotach zawartych w dziełach Swetoniusza, Diogenesa Laertiosa, Prokopiusza z Cezarei i Antygona z Karystos. Na przykładzie historii zaczerpniętych z biografii filozofów i wielkich mężów, w tym Juliusza Cezara, pokazał, jakie funkcje (rozrywkową, wyjaśniającą czy argumentacyjną) w biografjach starożytnych spełniały anegdoty. Na koniec mgr Michał Wróblewski z Uniwersytetu Gdańskiego – w referacie *Coniunctio według Tomasz z Akwinu i Carla Gustava Junga* – rozważał związki między alchemią a chrześcijaństwem, dostrzeżone przez Junga. Dowodem na istnienie takich związków ma być zainteresowanie nimi doktorów Kościoła, a zwłaszcza przypisywany św. Tomaszowi z Akwinu traktat alchemiczny *Aurora consurgerens*. Zaprezentowana została teoria Junga, w myśl której alchemia w Kościele pokazuje jego związek z pogaństwem, zauważalny głównie w idei przemiany materii w ciało w obrzędzie mszy świętej.

Ważną częścią konferencji były niewątpliwie dyskusje. Jednakże nie miały one charakteru czysto polemicznego. Zebrani naukowcy dzielili się raczej swoimi przemyśleniami, nie podważając też głoszonych przez poszczególnych referentów. Zamykając obrady organizatorzy podziękowali gościom za niezwykle interesujące wystąpienia i wyrazili nadzieję kontynuowania podobnych konferencji w przyszłości. Podsumowując, można stwierdzić, że konferencja *Paradoksologia w starożytności i średniowieczu* była bardzo udana. Utrzymano w niej wysoki poziom merytoryczny i pogłębiono poziom wiedzy na temat zagadnienia przewodniego.